

Олександр ЮНІН

перший проректор
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України

**ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА У КОНТЕКСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ
МОТИВУ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ**

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення є найменш дослідженою в науці кримінального права та викликає найбільші складнощі в процесі доказування. Пояснити це досить легко: суб'єктивна сторона – це внутрішня сторона злочину або кримінального проступку, яку неможливо зафіксувати та розкрити, як мінімум, без дослідження об'єктивних ознак кримінального правопорушення, адже досить складно (а інколи навіть неможливо) об'єктивно встановити, яка мозкова активність відбувається в голові у суб'єкта кримінального правопорушення.

При всіх перелічених складнощах суб'єктивної сторони увага вітчизняних вчених, як правило, прикута до такої її обов'язкової ознаки, як вина. Навіть законодавець присвятив цій ознаці окремий розділ Загальної частини КК України (розділ V «Вина та її форми»), та підкреслив її важливість у ст. 62 Конституції України. Натомість інші елементи суб'єктивної сторони (мета, та, особливо, мотив) залишаються поза увагою дослідників у галузі кримінального права.

Радянська кримінально-правова наука розглядала мотив в якості певних спонукань, які підштовхнули особу до вчинення кримінального правопорушення. Дані спонукання вважались характерними для будь-якого умисного злочину та, залежно від диспозиції відповідної статті Особливої частини КК, могли мати обов'язковий або факультативний характер.

Вказані міркування сприймалися у науковому суспільстві як безальтернативні та такі, що не піддаються критиці. Водночас, характер досліджень мотиву як ознаки суб'єктивної сторони кримінального правопорушення ніс поверхневий характер.

На сьогодні ж означена вище позиція щодо ролі та змісту мотиву у складі суб'єктивної сторони складу злочину або кримінального проступку залишається домінуючою та майже не розвивається. Заразом останнім часом виникають певні поодинокі пропозиції переглянути цю ідею. Так, Ю. Орлов взагалі називає категорію мотиву штучною (бо та, на його думку, не відповідає реально існуючим нервово-психологічним процесам, означає вже існуючі поняття) та наголошує на її ускладненому та інтегративному (синтетичному) змісті. Враховуючи проблеми, які виникають у правозастосовній діяльності у зв'язку з тлумаченням та доказуванням

окремих видів мотивів кримінальних правопорушень, науковець пропонує на законодавчому рівні (КК України), а також у формах державної статистичної звітності внести зміни, спрямовані на заміну поняття «мотив» як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони відповідних складів злочинів або кримінальних проступків поняттям «мета» [1, с. 119].

Отже, вчений заперечує факт самого існування мотиву як самостійної ознаки та розглядає його в якості певного різновиду іншої факультативної ознаки суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення – мети.

Безперечно, така точка зору є цікавою та водночас доволі дискусійною. Спробуємо детальніше розібратися з її обґрунтованістю. Для цього проаналізуємо сутність даного поняття.

Мотив є результатом існування таких явищ, як потреби, інтереси тощо. Дійсно, логічно припустити, що спочатку у свідомості людині зароджуються саме потреби, інтереси, настрої, тоді як мотив виступає кінцевим елементом даного ланцюга.

Викладена думка на дисертаційному рівні була розвинена О. Думанською, яка дійшла висновку, що мотив – це складна, завершальна фаза складного психологічного утворення. Це своєрідний наслідок тих передумов та установок, які формувались на усіх стадіях мотиваційного процесу. Мотив – безпосередній імпульс, який схиляє злочинця до вчинення кримінального правопорушення. Вчена переконана, що потреби та мотив – це два «полюси» одного мотиваційного процесу. Їх розділяє цілий ряд безпосередньо взаємопов'язаних етапів та стадій, де одне перетворюється на інше, де одне впливає на інше. На результативну сутність складного механізму взаємопроникнення одночасно впливають: внутрішні установки особистості – це, з одного боку, а, з іншого, – оточуюче соціальне середовище, спосіб життя, конкретна ситуація. Як наслідок, формується мотив як своєрідний результат, «згусток» багатьох збуджуючих імпульсів та впливів.

Також варто погодитися із твердженням, що на практиці суб'єктивна сторона кримінального правопорушення практично не встановлюється, а просто констатується факт наявності ознак, що розкривають її зміст [2, с. 184].

Наведені зауваження дозволяють зрозуміти механізм утворення мотиву як ознаки суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, встановити його сутність. Отже, керуючись викладеним, можна зробити висновок, що кримінально протиправний мотив – це результат складного мотиваційного процесу, що формується під впливом синтезу суб'єктивних (внутрішні установки, інтереси тощо) та об'єктивних факторів (соціальне середовище, конкретні ситуації тощо), який протікає у свідомості суб'єкта та є внутрішнім спонуканням до вчинення злочину або кримінального правопорушення.

Керуючись певними мотивами суб'єкт кримінального правопорушення так чи інакше переслідує певну мету, проте це не свідчить, що перша ознака є частиною другої, або ж навпаки. Більш доречно розглядати їх в якості самостійних ознак суб'єктивної сторони, які перебувають у тісному зв'язку між собою.

Отже, під мотивом кримінального правопорушення необхідно розуміти результат складного мотиваційного процесу, що формується під впливом синтезу суб'єктивних (внутрішні установки, інтереси тощо) та об'єктивних факторів (соціальне середовище, конкретні ситуації тощо), який протікає у свідомості суб'єкта та є внутрішнім спонуканням до вчинення злочину або кримінального правопорушення. Мотив є самостійною факультативною ознакою складу кримінального правопорушення, яка тісно пов'язана із метою та має вагоме міжгалузеве значення. Встановлення мотиву кримінального правопорушення як умовної причини повністю корелюється із принципом верховенства права.

1. Орлов Ю. В. Мотив як ознака суб'єктивної сторони складу злочину: сутність та питання доцільності законодавчого закріплення. *Право і безпека*. 2011. № 4 (41). С. 116–120.

2. Шаблистий В. В. Лебідь, рак та щука у кримінальному праві України або відношення законодавця та правозастовника до суб'єктивної сторони складу злочину. *Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 13 листоп. 2015 р.)* Одеса: Одес. держ. ун-т внутр. справ, 2015. С. 183–184.

Лариса НАЛИВАЙКО

проректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Анатолій КОРШУН

голова Третього апеляційного адміністративного суду,
доцент кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

ІНФОРМАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ СУДУ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

З давніх часів суди покликані реалізовувати правосуддя, встановлювати і підтримувати атмосферу законності та правопорядку, виступати арбітром між державою і особистістю. Нині в Україні відбувається трансформація судової системи, проводиться безпрецедентна кадрова політика, уперше на такому високому рівні до цих процесів залучаються інститути громадянського